

GREENPORTS

NEDERLAND

PERSBERICHT

VERTROUWELIJK; concept, versie 17-06-2020

Liquiditeitsproblemen houden aan in tuinbouw, herstel fragiel

In de tweede helft van 2020 houden liquiditeitsproblemen aan in de tuinbouw. Een groot deel van de bedrijven voorziet ook dan (fors) lagere omzet. De sector toonde veerkracht, maar het herstel geldt niet voor alle bedrijven en blijkt fragiel. Dit beeld rijst op uit de enquête die de crisisorganisatie Coronacrisis Tuinbouw uitzette. Verder wijst de enquête uit dat 85% van de bedrijven preventieve maatregelen nodig had om verspreiding van het virus te voorkomen. Een beperkt deel ondervond problemen met de beschikbaarheid van arbeidsmigranten (15%).

De veiligheid en beschikbaarheid van personeel lijkt onder controle. De financiële situatie is kritisch en herstel is ongewis. De coronacrisis bracht en brengt circa 30% van de bedrijven in liquiditeitsproblemen. Dit is een fors aantal, gezien het brede pakket noodmaatregelen. Het aantal bedrijven met (toekomstige) problemen zal samenhangen met het marktherstel en de omzetverwachting voor de tweede helft van 2020. Een grote groep ondernemers is daarin niet optimistisch. Zowel in het derde als in het vierde kwartaal verwacht bijna 30% van de bedrijven tot 25% lagere omzet dan in 2019. Een nog grotere omzetsdaling ligt in het verschiet, verwacht 20% voor het derde kwartaal en ruim 10% voor het vierde kwartaal. Dit terwijl een algemene economische recessie op de loer ligt.

Noodmaatregelen

Een minderheid van de bedrijven maakte gebruik van het pakket noodmaatregelen van de overheid (NOW: 45%, TOGS: 12% en extra steunmaatregel voor de tuinbouw: 34%). Een deel stelt ze niet nodig te hebben (gehad), terwijl gemiddeld circa een derde aangeeft er niet voor in aanmerking te komen. Ruim 35% geeft aan nog niet te weten of in 2020 een vergelijkbare regeling nodig is; bijna 15% geeft nu al aan van wel. De getallen geven weer dat het marktherstel dat voor een groot aantal producten optrad nog niet de 'financiële ravage' van de crisis herstelt. Bijna een kwart van de bedrijven geeft nu al aan investeringen in onder meer verduurzaming uit te stellen. De verwachting is dat de crisis na ijlt; een 'tweede golf' met nieuwe *lock downs* in binnen- of buitenland zal de situatie snel verslechteren.

Effect peilen

De crisisorganisatie peilde in de week van 25 mei t/m 2 juni het effect van de coronacrisis op de tuinbouw. Gevraagd werd naar welke maatregelen zijn of nog worden genomen en welke verwachtingen ondernemers hebben. Er stuurden 572 ondernemers het vragenformulier in. De crisisorganisatie gebruikt de enquêteresultaten bij haar vervolgaanpak van de coronacrisis bij de tuinbouw.

Met opmerkingen [GPI]: Link naar resultaat enquête

Coronacrisis Tuinbouw

Greenports Nederland coördineert en faciliteert voor tuinbouworganisaties de aanpak van de Coronacrisis. Hierbij inventariseren deelnemende organisaties de impact en het schadebeeld in de sector als gevolg van wereldwijde maatregelen om de Coronapandemie in te dammen. Ze werken vervolgens samen aan oplossingen voor collectieve knelpunten.

Noot voor de redactie, niet voor publicatie:

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met [10.2.e](mailto:10.2.e@greenports-nederland.nl) van Greenports Nederland: [10.2.e](mailto:10.2.e@greenports-nederland.nl) / [10.2.e](mailto:10.2.e@greenports-nederland.nl) @greenports-nederland.nl.

Aan het GP NL overleg Coronacrisis Tuinbouw nemen de volgende organisaties deel: ABN AMRO, Anthos, AVAG, Glastuinbouw Nederland, Greenport Holland, GroentenFruit Huis, Greenports Nederland, KAVB, LTO Nederland, ministerie van EZK & LNV, NFO, Plantum, Rabobank, Royal FloraHolland, Topsector Tuinbouw & Uitgangsmateriaal, VBN en VGB.

provincie **HOLLAND**
ZUID

Uitkomst enquête ‘Effecten coronacrisis op de tuinbouw in Nederland’

Enquête gehouden in de periode van 25 mei t/m 2 juni 2020

Opdrachtgever

Namens de crisisorganisatie Corona Tuinbouw,
Adri Bom-Lemstra, Voorzitter Greenports Nederland
Sjaak van der Tak, Voorzitter Glastuinbouw Nederland

Opdrachtnemer

Eenheid Audit en Advies van de provincie Zuid-Holland,
10.2.e

Onderzoekers

10.2.e met bijdragen van 10.2.e
en 10.2.e

Definitief

10 juni 2020

Inhoudsopgave

INLEIDING, VERANTWOORDING, RESPONS EN LEESWIJZER	4
1 WAT IS DE HOOFDACTIVITEIT VAN UW BEDRIJF?	6
2 OMZET EN FTE VAN UW BEDRIJF	7
2.1 Wat was de omzet van uw bedrijf in 2019?	7
2.2 Hoeveel medewerkers heeft uw bedrijf in vaste dienst, uitgedrukt in FTE?	7
2.3 Hoeveel medewerkers, omgerekend naar FTE, huurt uw bedrijf in voor seizoenswerk in een regulier jaar?	7
3 IN WELKE GREENPORT IS UW BEDRIJF (GROTENDEELS) GEVESTIGD?.....	8
4 DE OVERHEID KONDIGDE MAATREGELEN AF OM DE VERSPREIDING VAN HET CORONAVIRUS ZOVEEL MOGELIJK TE VOORKOMEN. WELKE AANPASSINGEN HEEFT UW BEDRIJF DOORGEVOERD?.....	9
5 WAT IS DE IMPACT VAN DE 1,5 METER MAATREGEL OP HET VERVOER VAN UW PERSONEEL?	10
6 IN WELKE MATE KAN UW BEDRIJF BESCHIKKEN OVER VOLDOENDE ARBEIDSMIGRANTEN?.....	11
7 IN WELKE MATE ONDERVINDT UW BEDRIJF PROBLEMEN MET CONTRACT- VERPLICHTINGEN MET UITZENDBUREAUS OF PAYROLLINGBEDRIJVEN?.....	12
8 HOE IS UW BEDRIJFSOMZET EN HOE ONTWIKKELT DEZE ZICH NAAR VERWACHTING TEN OPZICHTE VAN HETZELFDE KWARTAAL IN 2019?.....	13
9 HEEFT U OF VERWACHT U PROBLEMEN TE KRIJGEN MET DE LIQUIDITEIT VAN UW BEDRIJF?.....	15
10 WELKE MAATREGELEN HEEFT UW BEDRIJF GETROFFEN OF ZULLEN DE KOMENDE MAANDEN WORDEN GETROFFEN OM DE BEDRIJFSECONOMISCHE SITUATIE TE VERBETEREN?	16
11 IS UW BEDRIJF INTERNATIONAAL ACTIEF DOOR MIDDEL VAN IMPORT EN/OF EXPORT?.....	17
11.1 In welke mate heeft uw bedrijf problemen met het importeren van goederen?	17
11.2 In welke mate heeft uw bedrijf problemen met het exporteren van goederen?	17
11.3 In welke mate heeft uw bedrijf problemen met het internationale transport?.....	18
11.4 Verwacht u hulp nodig te hebben bij het opstarten of op het oude niveau brengen van uw internationale activiteiten zodra dit weer mogelijk is?.....	18

12	IN HOEVERRE HEEFT DE CORONACRISIS INVLOED OP INVESTERINGEN IN UW BEDRIJF?	19
13	VAN WELKE REGELINGEN HEEFT UW BEDRIJF GEBRUIK GEMAAKT OF VERWACHT GEBRUIK TE MAKEN?	20
14	VERWACHT U DAT VOOR UW BEDRIJF, NA AFLOOP VAN DEZE REGELINGEN, VERGELIJKBARE REGELINGEN IN 2020 NODIG BLIJVEN?	22
15	DE OVERHEID HEEFT VOOR BEDRIJVEN DIE IN LIQUIDITEITSPROBLEMEN ZIJN GERAAKT EEN AANTAL NOODKREDIETMAATREGELEN GETROFFEN. HEEFT U EEN OF MEERDERE VAN DEZE REGELINGEN AANGEVRAAGD, OF BENT U VAN PLAN DIT TE DOEN?	23
16	ONDERVINDT UW BEDRIJF PROBLEMEN BIJ HET AANVRAGEN VAN EXTRA KREDIET?	24
17	MAAKT UW BEDRIJF GEBRUIK VAN ANDERE REGELINGEN DAN DE HIERVOOR GENOEMDE REGELINGEN, BIJVOORBEELD UITSTEL VAN BETALING BTW?	25
18	KUNT U DE DRIE BELANGRIJKSTE MAATREGELEN AANVINKEN DIE UW BEDRIJF HEEFT GETROFFEN OF BINNENKORT ZAL TREFFEN?	26
19	OPEN VRAAG: WELKE KANSEN ZIET U VOOR UW BEDRIJF IN RELATIE TOT DE CORONACRISIS?	27
20	OPEN VRAAG: WAT WILT U VERDER IN HET KADER VAN DIT ONDERZOEK MEEGEVEN?	29

Inleiding, verantwoording, respons en leeswijzer

Inleiding

De landelijke crisisorganisatie Corona Tuinbouw heeft behoefte om inzicht te krijgen in de effecten van de Coronacrisis op de tuinbouw in Nederland. De onder de crisisorganisatie opererende Taskforce Scenario's heeft vervolgens de Eenheid Audit en Advies van de Provincie Zuid-Holland gevraagd ondersteuning te verlenen bij het verkrijgen van het verlangde inzicht door middel van een enquête onder de Nederlandse tuinbouwbedrijven.

Verantwoording

Enquêtevragen zijn vanuit verschillende partijen aangereikt en na meerdere bewerkingen en filteringen vastgesteld door de Taskforce Scenario's op 19 mei 2020. Verzending vanuit een centraal punt werd door de Taskforce niet tot de mogelijkheden gerekend en daarom is gekozen voor decentrale verspreiding door middel van een algemene link naar de enquête.

Dit heeft als nadeel dat er geen directe regie is op de adresbestanden (verschillende personen binnen hetzelfde bedrijf kunnen de link ontvangen of naar elkaar doorspelen, waardoor het betreffende bedrijf meerdere keren in de uitslag kan voorkomen). Daarnaast is er geen zicht op wie de enquête heeft ingevuld en wie nog niet (dit maakt het onmogelijk om gerichte reminders te versturen).

Het is niet nauwkeurig bekend geworden aan hoeveel bedrijven of personen de enquête is verzonden. Wel is een inschatting gemaakt en die komt uit op ca. 7.000 e-mailadressen. Het staat vast dat hierin een aantal e-mailadressen dubbel is opgenomen, alleen kan niet aangegeven worden hoeveel. Op grond van het voorgaande kan geen zuiver responspercentage worden gegeven.

Respons en representativiteit

Maandagochtend 25 mei is de enquête uitgezet door de tuinbouworganisaties en de Greenports onder de leden. Op donderdag 28 mei is een algemene reminder verzonden naar alle geënquêteerden. Na ruim 1 week opengestaan te hebben is de enquête gesloten op dinsdag 2 juni met een respons van 572.

Voor een aantal vragen is een uitsplitsing gemaakt in sectoren, die door de Taskforce is bepaald. Deze uitsplitsing is afwijkend van de CBS-indeling. Er zijn 3 sectoren waarvoor minder dan 10 enquêtes zijn ingevuld. Dit zijn 'Veredeling groente en fruit', 'Vollegrondsgroenten productiebedrijf' en 'Fruit productiebedrijf'. Voor de duidelijkheid is bij de uitsplitsing in sectoren steeds het aantal respondenten per sector vermeld. De vraag rijst hoe representatief de uitkomsten zijn voor de relatief weinig genoemde sectoren.

Aan de respondenten is gevraagd of zij de resultaten van de enquête willen ontvangen door middel van het invullen van het e-mailadres. Van de respondenten heeft 37% (212) het e-mailadres ingevuld.

De invultijd van de enquête was vooraf bepaald op 15 minuten op basis van proefinvullingen. In werkelijkheid heeft 54% (309) van de respondenten de enquête ingevuld in 10 minuten of korter. Exact 10% hiervan heeft de enquête in 5 minuten of korter ingevuld.

Leeswijzer

In vraag 1 van de enquête is geïnformeerd naar de hoofdactiviteit - of als het niet anders kan de hoofdactiviteiten - van het bedrijf. De hoofdactiviteit is van belang om te kunnen bepalen hoe het gesteld is met de verschillende sectoren binnen de tuinbouw. Meerdere respondenten hebben meer dan 1 hoofdactiviteit (sector) aangegeven. Per saldo is 677 keer een sector genoemd door de 572 respondenten. Waar dit relevant is zijn vragen zowel op het niveau van sectoren als op het niveau van respondenten geanalyseerd. Dit betekent wel dat er afrondingsverschillen zijn, waardoor niet altijd de cijfers exact op elkaar aansluiten.

Ook bij andere meerkeuzevragen is het aantal keuzes en het aantal respondenten naast elkaar geplaatst.

Voor de leesbaarheid zijn in de tabellen de opvallende afwijkingen naar boven **donker oranje** gemarkeerd en de opvallende afwijkingen naar beneden **licht oranje**. Omdat de antwoordcategorieën per vraag verschillen, is voor het definiëren van de 'opvallende afwijkingen' geen vaste norm gehanteerd, maar zijn de afwijkingen telkens per vraag bepaald.

Aan elke enquêtevraag is een hoofdstuk gewijd, te beginnen met hoofdstuk 1. Voorafgaand aan de vraag werd steeds aangegeven om het antwoord te relateren aan de Coronaproblematiek. Zie de inhoudsopgave voor alle vragen.

1 Wat is de hoofdactiviteit van uw bedrijf?

(meerdere antwoorden mogelijk, alleen als er meerdere hoofdactiviteiten zijn)

	Aantal keer genoemd	% van totaal aantal respondenten	% van totaal aantal keer genoemd
Veredeling sierteelt	28	5%	4%
Veredeling groente en fruit	7	1%	1%
Vermeerdering en opkweek	23	4%	3%
Boomkwekerij	27	5%	4%
Bollenkwekerij	42	7%	6%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	46%	39%
Glasgroenten productiebedrijf	77	13%	11%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	2%	1%
Fruit productiebedrijf	8	1%	1%
Handelsbedrijf sierteelt	57	10%	8%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	9%	7%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	6%	5%
Overig	52	9%	8%
Totaal aantal sectoren genoemd	677		100%
Totaal aantal respondenten	572	118%	

Nota bene: Het percentage bij 'totaal aantal respondenten' is hoger dan 100%, omdat er respondenten zijn die meerdere sectoren hebben ingevuld.

- Als in de volgende vragen geen uitsplitsing wordt gemaakt in sectoren, dan zegt de uitkomst van de enquête met name iets over de sector 'Sierteelt productiebedrijf onder glas', omdat bijna de helft (46%) van de respondenten deze sector heeft genoemd. De volgende 'grote' sector is 'Glasgroenten productiebedrijf' met 13%.
- Onder 'overig' zijn onder andere genoemd: sierteelt op volle grond (7x), bollen op pot (3x), snijheesters (2x), zaadveredeling (2x) en vervolgens veel verschillende aanpalende bedrijfstakken zoals detailhandel, groothandelsbedrijf, adviesorgaan, tuinbouwcoöperatie, loonbedrijf en logistiek.

2 Omzet en FTE¹ van uw bedrijf

2.1 Wat was de omzet van uw bedrijf in 2019?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Minder dan € 500.000	86	15%
Tussen € 500.000 en € 1.000.000	86	15%
Tussen € 1.000.000 en € 5.000.000	179	31%
Tussen € 5.000.000 en € 10.000.000	75	13%
Tussen € 10.000.000 en € 25.000.000	57	10%
Meer dan € 25.000.000	89	16%
Totaal	572	100%

- Bijna drie kwart van de respondenten geeft aan dat het bedrijf in 2019 een omzet had van minder dan € 10.000.000.

2.2 Hoeveel medewerkers heeft uw bedrijf in vaste dienst, uitgedrukt in FTE?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Minder dan 5 FTE	224	39%
Tussen 5 en 10 FTE	102	18%
Tussen 10 en 25 FTE	86	15%
Tussen 25 en 50 FTE	67	12%
Tussen 50 en 100 FTE	41	7%
Meer dan 100 FTE	52	9%
Totaal	572	100%

- Ruim 80% van de respondenten geeft aan dat er minder dan 50 FTE in vaste dienst is.

2.3 Hoeveel medewerkers, omgerekend naar FTE, huurt uw bedrijf in voor seizoenswerk in een regulier jaar?

	Aantal respondenten	% van aantal respondenten
Minder dan 5 FTE	262	46%
Tussen 5 en 10 FTE	87	15%
Tussen 10 en 25 FTE	98	17%
Tussen 25 en 50 FTE	50	9%
Tussen 50 en 100 FTE	37	6%
Meer dan 100 FTE	38	7%
Totaal	572	100%

- Bijna 80% van de respondenten geeft aan dat er minder dan 25 fte wordt ingehuurd voor seizoenswerk in een regulier jaar.

¹ Fulltime-equivalent

3 In welke Greenport is uw bedrijf (grotendeels) gevestigd?

(als uw bedrijf niet grotendeels onder één gebied valt, dan kunt u voor meerdere opties kiezen)

	Aantal keer genoemd	% van totaal aantal respondenten	% van totaal aantal keer genoemd
Greenport Aalsmeer	79	14%	13%
Greenport Boskoop	16	3%	3%
Greenport Duin- en Bollenstreek	44	8%	7%
Greenport Gelderland	21	4%	4%
Greenport Noord-Holland Noord	46	8%	8%
Greenport Venlo	43	8%	7%
Greenport West-Holland	220	38%	37%
Het bedrijf valt buiten een Greenport	129	23%	22%
Totaal aantal keer genoemd	598		100%
Totaal aantal respondenten	572	105%	

Nota bene: Het percentage bij 'totaal aantal respondenten' is hoger dan 100%, omdat er respondenten zijn die meerdere Greenports hebben ingevuld.

- Als een bedrijf buiten een Greenport valt, dan kon de respondent de naam van een gemeente invullen. De volgende gemeenten zijn 3 of meer keer genoemd:

- 6 x Westland
- 6 x Breda
- 4 x Noordoostpolder
- 4 x Pijnacker Nootdorp
- 4 x Andijk
- 3 x Bleiswijk
- 3 x Deurne
- 3 x Meierijstad
- 3 x Zaltbommel

Het buitenland is 6 keer als vestigingsgebied genoemd.

- Voor de respondenten die Westland en Andijk hebben ingevuld, was het niet duidelijk dat zij onder een Greenport vallen, respectievelijk Greenport West-Holland en Greenport Noord-Holland Noord. Zonder aanzienlijke inspanningen was het niet mogelijk deze respondenten onder de betreffende Greenport te scharen.

4 De overheid kondigde maatregelen af om de verspreiding van het coronavirus zoveel mogelijk te voorkomen. Welke aanpassingen heeft uw bedrijf doorgevoerd?

(meerdere antwoorden mogelijk)

	Aantal keer genoemd	% van totaal aantal respondenten	% van totaal aantal keer genoemd
Er waren geen aanpassingen nodig	85	15%	5%
Personeel werkt (meer) in ploegendienst	95	17%	5%
Er is minder personeel tegelijk aan het werk	153	27%	8%
Beschikbaar stellen van persoonlijke beschermingsmiddelen	206	36%	11%
Instructies voor het personeel ter preventie van coronabesmetting	415	73%	23%
Kantoormedewerkers werken zoveel als mogelijk thuis	147	26%	8%
Inrichting van kantoor is aangepast	107	19%	6%
Inrichting van bedrijfsruimte is aangepast	198	35%	11%
Inrichting van kantine is aangepast	344	60%	19%
Nog niet alle noodzakelijke aanpassingen zijn doorgevoerd	18	3%	1%
Andere doorgevoerde aanpassingen	62	11%	3%
Totaal aantal keer genoemd	1830		100%
Totaal aantal respondenten	572	320%	

Nota bene: Het percentage bij 'Totaal aantal respondenten' is hoger dan 100%, omdat er respondenten zijn die meerdere aanpassingen hebben ingevuld.

- 15% van de respondenten geeft aan dat er geen aanpassingen nodig waren.
- Onder 'Andere doorgevoerde aanpassingen' zijn genoemd:
 - 16 x Werkroosters aanpassen (pauzes spreiden, eerder beginnen en later eindigen)
 - 10 x Attentie voor 1,5 meter afstand
 - 7 x Geen derden meer op het bedrijf, ook uitzendkrachten naar huis gestuurd
 - 7 x Vaker schoonmaken
 - 5 x Persoonlijke hygiëne
 - 4 x Schermen bij machines e.d.
 - 2 x Productiebeperking
 - 2 x Looproutes aangebracht en sensoren geplaatst ter vervanging van knoppen
 - 9 x Verschillende overige punten (1 x genoemd)

5 Wat is de impact van de 1,5 meter maatregel op het vervoer van uw personeel?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Geen	179	31%
Beperkt	311	54%
Ernstig	38	7%
Niet van toepassing	44	8%
Totaal	572	100%

- 85% van de respondenten geeft aan dat de 1,5 meter maatregel geen of een beperkte impact heeft op het vervoer van personeel.
- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komt naar voren dat de 1,5 meter maatregel voor het vervoer van personeel een probleem vormt (15x). Respondenten geven aan dat hierdoor uitzendorganisaties meer busjes hebben moeten inzetten, worden bedrijfsvoertuigen voor personenvervoer gebruikt en is aan personeel gevraagd om met eigen vervoer (auto of fiets) naar het bedrijf te komen.

Uitgesplitst naar sector

	Aantal keren genoemd	Geen	Beperkt	Ernstig	Niet van toepassing	Totaal
Veredeling sierteelt	28	18%	71%	4%	7%	100%
Veredeling groente en fruit	7	0%	71%	14%	14%	100%
Vermeerdering en opkweek	23	22%	65%	9%	4%	100%
Boomkwekerij	27	44%	41%	0%	15%	100%
Bollenkwekerij	42	21%	64%	10%	5%	100%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	39%	50%	4%	8%	100%
Glasgroenten productiebedrijf	77	16%	74%	6%	4%	100%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	22%	33%	22%	22%	100%
Fruit productiebedrijf	8	0%	38%	63%	0%	100%
Handelsbedrijf sierteelt	57	30%	54%	4%	12%	100%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	29%	41%	18%	12%	100%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	23%	66%	9%	3%	100%
Overig, te weten:	52	38%	48%	4%	10%	100%
Totaal gemiddeld		30%	55%	7%	8%	100%

Nota bene: De percentages bij 'Totaal gemiddeld' kunnen afwijken van de percentages uit de voorgaande tabel, omdat een respondent meerdere sectoren kon kiezen bij de eerste vraag uit de enquête, over de aard van het bedrijf.

- Vijf respondenten (63%) uit de sector 'Fruit productiebedrijf' geven aan dat het effect van de 1,5 meter maatregel op het vervoer van personeel 'ernstig' is. Voor de overige sectoren is het steeds een kleine minderheid die dat aangeeft.

6 In welke mate kan uw bedrijf beschikken over voldoende arbeidsmigranten?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Voldoende	283	49%
Beperkt	69	12%
Onvoldoende	15	3%
Niet van toepassing	205	36%
Totaal	572	100%

- Van de respondenten maakt 36% geen gebruik van arbeidsmigranten. 15% kan beperkt of onvoldoende over arbeidsmigranten beschikken.
- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden geven enkele respondenten aan dat het lastig is om ervaren mensen, waarvoor tijdelijk geen werk was, weer terug te krijgen. Er worden nu meer scholieren en studenten ingezet. Een enkele respondent geeft aan geen migranten op het bedrijf te willen in verband met bescherming van het eigen personeel tegen besmetting met het Coronavirus.

Uitgesplitst naar sector

	Aantal keer genoemd	Voldoende	Beperkt	Onvoldoende	Niet van toepassing	Totaal
Veredeling sierteelt	28	50%	14%	4%	32%	100%
Veredeling groente en fruit	7	0%	29%	0%	71%	100%
Vermeerdering en opkweek	23	57%	13%	0%	30%	100%
Boomkwekerij	27	44%	7%	0%	48%	100%
Bollenkwekerij	42	43%	21%	5%	31%	100%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	51%	13%	2%	35%	100%
Glasgroenten productiebedrijf	77	79%	10%	3%	8%	100%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	22%	22%	0%	56%	100%
Fruit productiebedrijf	8	75%	13%	0%	13%	100%
Handelsbedrijf sierteelt	57	37%	14%	5%	44%	100%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	43%	6%	2%	49%	100%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	20%	11%	6%	63%	100%
Overig, te weten:	52	42%	12%	2%	44%	100%
Totaal gemiddeld		49%	13%	3%	36%	100%

Nota bene: De percentages bij 'Totaal gemiddeld' kunnen afwijken van de percentages uit de voorgaande tabel, omdat een respondent meerdere sectoren kon kiezen bij de eerste vraag uit de enquête, over de aard van het bedrijf.

- Voor alle sectoren geldt dat er relatief zeer weinig respondenten zijn die aangeven dat het bedrijf onvoldoende kan beschikken over arbeidsmigranten.

7 In welke mate ondervindt uw bedrijf problemen met contractverplichtingen met uitzendbureaus of payrollbedrijven?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Geen problemen	341	60%
Beperkt	30	5%
Ernstig	9	2%
Niet van toepassing	192	34%
Totaal	572	100%

- Van de respondenten geeft 7% aan beperkte of ernstige problemen te ondervinden met de betreffende contractverplichtingen.
- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden blijkt een aantal respondenten problemen te hebben met de contracten wegens onvoldoende werk voor het afgesproken aantal in te huren arbeidskrachten (10x), te weinig goede arbeidskrachten (10x) en te hoge kosten voor het vervoer van arbeidskrachten omdat er minder in een busje mogen (10x).

Uitgesplitst naar sector

	Aantal keer genoemd	Geen problemen	Beperkt	Ernstig	Niet van toepassing	Totaal
Veredeling sierteelt	28	71%	7%	0%	21%	100%
Veredeling groente en fruit	7	57%	29%	0%	14%	100%
Vermeerdering en opkweek	23	70%	4%	0%	26%	100%
Boomkwekerij	27	52%	4%	4%	41%	100%
Bollenkwekerij	42	57%	7%	0%	36%	100%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	61%	4%	2%	33%	100%
Glasgroenten productiebedrijf	77	82%	6%	3%	9%	100%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	22%	22%	0%	56%	100%
Fruit productiebedrijf	8	63%	25%	0%	13%	100%
Handelsbedrijf sierteelt	57	53%	7%	2%	39%	100%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	53%	4%	0%	43%	100%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	40%	6%	0%	54%	100%
Overig	52	54%	2%	4%	40%	100%
Totaal gemiddeld		60%	6%	1%	33%	100%

Nota bene: De percentages bij 'Totaal gemiddeld' kunnen afwijken van de percentages uit de voorgaande tabel, omdat een respondent meerdere sectoren kon kiezen bij de eerste vraag uit de enquête, over de aard van het bedrijf.

- Voor alle sectoren geldt dat het merendeel van de respondenten aangeeft dat het bedrijf geen problemen ondervindt met contractverplichtingen met uitzendbureaus of payrollbedrijven.

8 Hoe is uw bedrijfsomzet en hoe ontwikkelt deze zich naar verwachting ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2019?

In aantallen

	1e kwartaal 2020	2e kwartaal 2020	3e kwartaal 2020	4e kwartaal 2020	Totaal
Meer dan 50 % daling	27	94	25	15	161
25 – 50 % daling	67	132	66	41	306
Tot 25 % daling	153	121	138	132	544
Nagenoeg gelijk	233	149	212	240	834
Tot 25 % stijging	60	51	26	24	161
25 – 50 % stijging	2	7	1	1	11
Meer dan 50 % stijging	3	1	1	2	7
Totaal	545	555	469	455	2024

Nota bene: De totalen onderaan zijn lager dan het totaal aantal respondenten (572), omdat er respondenten zijn die deze vraag of delen ervan niet hebben ingevuld. Deze vraag kon om systeemtechnische redenen niet verplicht worden gemaakt.

In percentages

	1e kwartaal 2020	2e kwartaal 2020	3e kwartaal 2020	4e kwartaal 2020	Totaal gemiddeld
Meer dan 50 % daling	5%	17%	5%	3%	8%
25 – 50 % daling	12%	24%	14%	9%	15%
Tot 25 % daling	28%	22%	29%	29%	27%
Nagenoeg gelijk	43%	27%	45%	53%	41%
Tot 25 % stijging	11%	9%	6%	5%	8%
25 – 50 % stijging	0%	1%	0%	0%	1%
Meer dan 50 % stijging	1%	0%	0%	0%	0%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

- De helft van de respondenten geeft aan dat er een daling (te verwachten) is in de bedrijfsomzet over 2020 t.o.v. 2019. De daling is relatief groot in het tweede kwartaal
- Ruim 40% van de respondenten geeft aan dat de bedrijfsomzet over 2020 nagenoeg gelijk zal blijven aan 2019
- 9% van de respondenten verwacht een stijging in de bedrijfsomzet over 2020 ten opzichte van 2019

Uitgesplitst naar sector: Hoe is uw bedrijfsomzet en hoe ontwikkelt deze zich naar verwachting ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2019?

	Aantal keer genoemd	1e kwartaal			2e kwartaal			3e kwartaal			4e kwartaal		
		Daling	Gelijk	Stijging	Daling	Gelijk	Stijging	Daling	Gelijk	Stijging	Daling	Gelijk	Stijging
Veredeling sierteelt	28	38%	31%	31%	79%	18%	4%	56%	40%	4%	48%	48%	4%
Veredeling groente en fruit	7	17%	17%	67%	29%	43%	29%	33%	50%	17%	33%	50%	17%
Vermeerdering en opkweek	23	43%	43%	14%	43%	48%	9%	38%	57%	5%	32%	68%	0%
Boomkwekerij	27	59%	33%	7%	42%	35%	23%	37%	53%	11%	37%	58%	5%
Bollenkwekerij	42	69%	28%	3%	76%	24%	0%	69%	31%	0%	68%	32%	0%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	58%	37%	5%	77%	18%	5%	48%	48%	4%	40%	55%	4%
Glasgroenten productiebedrijf	77	16%	71%	13%	28%	55%	16%	30%	67%	3%	28%	69%	3%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	44%	44%	11%	33%	44%	22%	50%	33%	17%	50%	50%	0%
Fruit productiebedrijf	8	0%	50%	50%	13%	13%	75%	0%	83%	17%	0%	67%	33%
Handelsbedrijf sierteelt	57	62%	22%	16%	73%	18%	9%	48%	38%	15%	39%	48%	13%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	23%	42%	35%	32%	28%	40%	35%	40%	26%	28%	53%	19%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	37%	46%	17%	69%	26%	6%	77%	20%	3%	65%	29%	6%
Overig	52	46%	42%	12%	61%	29%	10%	63%	33%	5%	56%	38%	5%
Totaal gemiddeld		47%	40%	13%	62%	27%	11%	48%	45%	7%	42%	52%	6%

- De sector 'Sierteelt productiebedrijf onder glas' is verreweg met het grootste aantal respondenten vertegenwoordigd. Dat geeft een extra dimensie aan de percentages voor deze sector.
- De sector 'Bollenkwekerij' laat over nagenoeg alle kwartalen de grootste relatieve omzetsdaling zien.

9 Heeft u of verwacht u problemen te krijgen met de liquiditeit van uw bedrijf?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Ja, op dit moment of op korte termijn (voor 1 juli)	54	9%
Ja, in het derde kwartaal van 2020	69	12%
Ja, in het vierde kwartaal van 2020	57	10%
Nee, geen problemen met de liquiditeit (tot eind 2020)	392	69%
Totaal	572	100%

Uitgesplitst naar sector

	Aantal keer genoemd	Ja, op dit moment of op korte termijn (voor 1 juli)	Ja, in het derde kwartaal van 2020	Ja, in het vierde kwartaal van 2020	Nee, geen problemen met de liquiditeit in 2020	Totaal
Veredeling sierteelt	28	14%	7%	14%	64%	100%
Veredeling groente en fruit	7	29%	0%	0%	71%	100%
Vermeerdering en opkweek	23	4%	13%	9%	74%	100%
Boomkwekerij	27	4%	4%	15%	78%	100%
Bollenkwekerij	42	12%	21%	31%	36%	100%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	14%	15%	11%	60%	100%
Glasgroenten productiebedrijf	77	1%	4%	5%	90%	100%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	11%	11%	22%	56%	100%
Fruit productiebedrijf	8	0%	0%	13%	88%	100%
Handelsbedrijf sierteelt	57	7%	9%	11%	74%	100%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	4%	10%	6%	80%	100%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	9%	11%	9%	71%	100%
Overig, te weten:	52	13%	12%	8%	67%	100%
Totaal gemiddeld		10%	12%	11%	67%	100%

Nota bene: De percentages bij 'Totaal gemiddeld' kunnen afwijken van de percentages uit de voorgaande tabel, omdat een respondent meerdere sectoren kon kiezen bij de eerste vraag uit de enquête, over de aard van het bedrijf.

- Van de respondenten heeft 33% problemen met de liquiditeit of verwacht deze in 2020 te krijgen. Dit treft met name de sector 'Bollenkwekerij' en 'Vollegrondsgroenten productiebedrijf', gevolgd door de sectoren 'Sierteelt productiebedrijf onder glas' en 'Veredeling sierteelt'.
- De sectoren die relatief weinig liquiditeitsproblemen (verwachten te) ervaren zijn de Glasgroenten productiebedrijven, de Fruitproductiebedrijven en de Handelsbedrijven groenten en fruit. Het betreft bedrijven die etenswaren produceren.

10 Welke maatregelen heeft uw bedrijf getroffen of zullen de komende maanden worden getroffen om de bedrijfseconomische situatie te verbeteren?

(meerdere antwoorden mogelijk)

	Aantal keer genoemd	% van totaal aantal respondenten	% van totaal aantal keer genoemd
Geen	178	31 %	13%
Vacaturestop	80	14%	6%
Verkleinen of afschaffen van de flexibele schil arbeidskrachten	120	21%	9%
Niet verlengen tijdelijke contracten	60	10%	4%
Ontslag van medewerkers in eigen dienst	13	2%	1%
Korting op salarissen	8	1%	1%
Herinrichting van processen	100	17%	7%
Uitstel levering materiaal	42	7%	3%
Productiebeperking	107	19%	8%
Energiebesparing	71	12%	5%
Het schrappen of uitstellen van investeringen	247	43%	18%
Extra financiering aanvragen	128	22%	9%
Nieuwe afzetmarkten bedienen	83	15%	6%
Nieuwe of andere producten/diensten produceren en leveren	60	10%	4%
Samenwerken of fuseren met ander bedrijf	26	5%	2%
Sluiten van één of meerdere vestigingen	11	2%	1%
Andere maatregelen	41	7%	3%
Totaal aantal keer genoemd	1375		100%
Totaal aantal respondenten	572	240%	

Nota bene: Het percentage bij 'Totaal aantal respondenten' is hoger dan 100%, omdat er respondenten zijn die meerdere maatregelen hebben ingevuld.

- Bij 'Andere maatregelen' zijn meer dan 1 keer genoemd:
 - 10 x Strakker sturen op de bedrijfsvoering
 - 6 x Uitstel van betalingen
 - 2 x Overuren later uitbetalen/geen overuren meer draaien
 - 2 x Kapitaal van derden
 - 2 x Schaalvergroting
 - 2 x Geen dividend uitkeren en bonussen schrappen
 - 2 x Bedrijfspromotie

In een enkele reactie klinkt door dat het belangrijk is om positief te blijven en te zorgen dat je in goede jaren reserves opbouwt.

11 Is uw bedrijf internationaal actief door middel van import en/of export?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Nee of zeer beperkt	250	44%
Ja, maar overwegend binnen de EU	171	30%
Ja, mondiaal	151	26%
Totaal	572	100%

Nota bene: De volgende (sub)vragen zijn alleen beantwoord door de 322 respondenten die die 'Ja, ...' hebben geantwoord op de bovenstaande vraag.

11.1 In welke mate heeft uw bedrijf problemen met het importeren van goederen?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Niet tot zeer beperkt	139	43%
Beperkt	89	28%
Ernstig	19	6%
Niet van toepassing	75	23%
Totaal	322	100%

11.2 In welke mate heeft uw bedrijf problemen met het exporteren van goederen?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Niet tot zeer beperkt	132	41%
Beperkt	80	25%
Ernstig	86	27%
Niet van toepassing	24	7%
Totaal	322	100%

- Ruim 40% van de respondenten geeft aan niet tot zeer beperkt problemen te hebben met het importeren en het exporteren van goederen.
- 27% van de respondenten geeft aan dat het (internationaal actieve) bedrijf in ernstige mate problemen heeft met het exporteren van goederen. Ten aanzien van het importeren van goederen is dit percentage veel lager, namelijk 6%.
- In de enquête is ook gevraagd met welke landen er problemen zijn voor zowel de export als de import. Dit zou op deze plaats leiden tot een uitgebreide opsomming, maar de kern is dat problemen ondervonden worden met landen die in 'lockdown' zijn.

11.3 In welke mate heeft uw bedrijf problemen met het internationale transport?

In aantallen

	Niet tot zeer beperkt	Beperkt	Ernstig	Niet van toepassing	Totaal
Luchttransport	64	53	77	128	322
Zeetransport	93	58	6	165	322
Wegtransport	179	80	17	46	322
Totaal	336	191	100	339	966

In percentages

	Niet tot zeer beperkt	Beperkt	Ernstig	Niet van toepassing	Totaal
Luchttransport	20%	16%	24%	40%	100%
Zeetransport	29%	18%	2%	51%	100%
Wegtransport	56%	25%	5%	14%	100%
Totaal	35%	20%	10%	35%	100%

- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komt het volgende naar voren:
 - 20 x luchttransport door beperkt passagiersvluchten, daardoor hoge kosten
 - 6 x grenzen op slot
 - 5 x hoge kosten van (ander) vervoer
 - 4 x havens dicht
 - 3 x onvoldoende beschikbaarheid van containers

11.4 Verwacht u hulp nodig te hebben bij het opstarten of op het oude niveau brengen van uw internationale activiteiten zodra dit weer mogelijk is?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Nee	285	89%
Ja	37	11%
Totaal	322	100%

- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komen de volgende punten naar voren die van belang worden geacht: subsidies (12x), verlaging kosten luchtvracht (4x), extra PR voor Nederlandse producten (2x) en stimulerende overheidsmaatregelen (2x).

12 In hoeverre heeft de coronacrisis invloed op investeringen in uw bedrijf?

In aantallen

Investeringen in	Worden versneld	Worden vertraagd	Geen invloed	Niet van toepassing	Totaal
Productinnovaties	52	132	254	134	572
Bedrijfsinnovaties	44	205	220	103	572
Verduurzaming van gewasbescherming	9	106	292	165	572
Verduurzaming van energie	15	171	258	128	572
Watermanagement	6	99	290	177	572
Opleiding van personeel	32	110	289	141	572
Verduurzaming van verpakkingen	12	133	249	178	572
Verduurzaming van logistiek	21	118	253	180	572
Totaal	191	1074	2105	1206	4576

In percentages

Investeringen in	Worden versneld	Worden vertraagd	Geen invloed	Niet van toepassing	Totaal
Productinnovaties	9%	23%	44%	23%	100%
Bedrijfsinnovaties	8%	36%	38%	18%	100%
Verduurzaming van gewasbescherming	2%	19%	51%	29%	100%
Verduurzaming van energie	3%	30%	45%	22%	100%
Watermanagement	1%	17%	51%	31%	100%
Opleiding van personeel	6%	19%	51%	25%	100%
Verduurzaming van verpakkingen	2%	23%	44%	31%	100%
Verduurzaming van logistiek	4%	21%	44%	31%	100%
Totaal gemiddeld	4%	23%	46%	26%	100%

- Van de respondenten geeft 26% aan dat deze vraag niet van toepassing is. Deze respondenten hebben blijkbaar geen investeringen in 2020 gepland.
- Van de respondenten geeft 23% aan dat investeringen in het bedrijf worden vertraagd. Dit geldt relatief vaak voor investeringen in bedrijfsinnovaties en verduurzaming van energie. De volgende sectoren vertragen de investeringen bovengemiddeld.

Veredeling sierteelt	30%
Bollenkwekerij	37%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	28%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	32%

- De uitkomst van 23% voor vertraging van investeringen sluit onvoldoende aan bij het genoemde percentage van 43% voor uitstel of vertraging van investeringen bij vraag 10.
- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komt naar voren dat investeringen worden belemmerd door het gebrek aan liquide middelen (12x).

13 Van welke regelingen heeft uw bedrijf gebruik gemaakt of verwacht gebruik te maken?

In aantallen

	Ja, gedaan of wordt binnenkort gedaan	Nee, kom hiervoor niet in aanmerking	Nee, niet nodig	Totaal
Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW). Betreft tegemoetkoming in loonkosten bij omzetsdaling van > 20 % in 3 maanden in maart t/m juli.	260	114	198	572
Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS). Eenmalige uitkering van €4000 bij schade door noodgedwongen sluiting, inperking van bijeenkomsten en/of negatief reisadvies naar buitenland.	66	272	234	572
Extra Steunmaatregel (Aanvullende tegemoetsregeling Sierteelt en onderdelen Voedingstuinbouw)	192	166	214	572
Totaal	518	552	646	1716

In percentages

	Ja, gedaan of wordt binnenkort gedaan	Nee, kom hiervoor niet in aanmerking	Nee, niet nodig	Totaal
Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW). Betreft tegemoetkoming in loonkosten bij omzetsdaling van > 20 % in 3 maanden in maart t/m juli.	45%	20%	35%	100%
Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS). Eenmalige uitkering van €4000 bij schade door noodgedwongen sluiting, inperking van bijeenkomsten en/of negatief reisadvies naar buitenland.	12%	48%	41%	100%
Extra Steunmaatregel (Aanvullende tegemoetsregeling Sierteelt en onderdelen Voedingstuinbouw)	34%	29%	37%	100%
Totaal gemiddeld	30%	32%	38%	100%

- Bijna de helft van de respondenten maakt (binnenkort) gebruik van de NOW en ruim een derde van de respondenten van de Extra Steunmaatregel. De respondenten maken in mindere mate gebruik van de TOGS.
- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komt naar voren dat men door minder daling dan 30% van de omzet als gevolg van investeringen geen bijdrage krijgt. Dat wordt niet als redelijk gezien, omdat de kosten wel zijn toegenomen (ca. 25x). Ook is genoemd dat seizoensinvloeden niet worden meegerekend (4x) en geen vergoeding voor uitzendkrachten wordt verstrekt (3x). Tenslotte zijn aanvragen niet gehonoreerd omdat de SBI code bij de KvK niet correct is opgenomen (4x).

Uitgesplitst naar sector: Van welke regelingen heeft uw bedrijf gebruik gemaakt of verwacht gebruik te maken?

	Aantal keer genoemd	Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW)			Tegemoetkoming Ondernemers Betroffen Sectoren (TOGS)			Extra Steunmaatregel (Aanvullende tegemoetsregeling Sierteelt en onderdelen Voedingstuinbouw)		
		Ja, gedaan of wordt binnenkort gedaan	Nee, kom hiervoor niet in aanmerking	Nee, niet nodig	Ja, gedaan of wordt binnenkort gedaan	Nee, kom hiervoor niet in aanmerking	Nee, niet nodig	Ja, gedaan of wordt binnenkort gedaan	Nee, kom hiervoor niet in aanmerking	Nee, niet nodig
Veredeling sierteelt	28	46%	25%	29%	7%	64%	29%	39%	36%	25%
Veredeling groente en fruit	7	29%	0%	71%	29%	0%	71%	14%	0%	86%
Vermeerdering en opkweek	23	22%	30%	48%	9%	43%	48%	13%	43%	43%
Boomkwekerij	27	26%	37%	37%	15%	44%	41%	33%	30%	37%
Bollenkwekerij	42	60%	21%	19%	7%	67%	26%	38%	40%	21%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	61%	21%	18%	10%	64%	27%	55%	25%	20%
Glasgroenten productiebedrijf	77	4%	27%	69%	3%	25%	73%	4%	27%	69%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	11%	22%	67%	33%	22%	44%	22%	22%	56%
Fruit productiebedrijf	8	0%	0%	100%	0%	0%	100%	0%	0%	100%
Handelsbedrijf sierteelt	57	54%	18%	28%	39%	30%	32%	42%	25%	33%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	27%	20%	53%	12%	31%	57%	12%	24%	63%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	66%	0%	34%	9%	40%	51%	0%	46%	54%
Overig, te weten:	52	42%	13%	44%	17%	33%	50%	21%	27%	52%
Totaal gemiddeld		45%	20%	34%	12%	47%	40%	34%	28%	38%

- De sector 'Sierteelt productiebedrijf onder glas' is verreweg met het grootste aantal respondenten vertegenwoordigd. Deze sector maakt relatief veel gebruik van de NOW en de extra steunmaatregel. Het percentage respondenten dat aangeeft deze twee regelingen niet nodig te hebben, is bij deze sector het laagst (en voor TOGS het op één na laagst).
- De sector 'Fruit productiebedrijf' heeft geen van de regelingen nodig, maar door het relatief geringe aantal respondenten rijst de vraag in hoeverre deze uitkomst representatief is.
- De sector 'Glasgroenten productiebedrijf' maakt over het algemeen geen gebruik van de regelingen; volgens ruim tweedere van de respondenten zijn deze niet nodig en circa een kwart zegt er niet voor in aanmerking te komen.

14 Verwacht u dat voor uw bedrijf, na afloop van deze regelingen, vergelijkbare regelingen in 2020 nodig blijven?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Nee	280	49%
Ja	79	14%
Weet ik nog niet	213	37%
Totaal	572	100%

- Bij 37% van de respondenten is sprake van onzekerheid. Zij weten niet of regelingen nodig blijven.
- Van de respondenten geeft 14% aan dat regelingen nodig blijven. Als een uitsplitsing naar sectoren wordt gemaakt, vinden de volgende sectoren het bovengemiddeld belangrijk dat regelingen blijven.

Veredeling sierteelt	21%
Vermeerdering en opkweek	17%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	16%
Technische toelevering	20%

- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komt naar voren dat de noodzaak van steunmaatregelen sterk afhankelijk is van de marktontwikkelingen (16x).

15 De overheid heeft voor bedrijven die in liquiditeitsproblemen zijn geraakt een aantal noodkredietmaatregelen getroffen. Heeft u een of meerdere van deze regelingen aangevraagd, of bent u van plan dit te doen?

In aantallen

	Ja, gedaan of wordt binnenkort gedaan	Nee, kom hiervoor niet in aanmerking	Nee, niet nodig	Totaal
Borgstellingskrediet voor MKB (BMKB-C)	32	113	427	572
Borgstellingskrediet voor de Landbouw (BL-C)	54	91	427	572
Staatsgarantie op middelgrote leningen (GO-regeling)	32	105	435	572
Overbruggingsregeling (TOZO) Kleine ondernemingen kunnen lening van ruim €10.000 aanvragen	11	126	435	572
Totaal	129	435	1724	2288

In percentages

	Ja, gedaan of wordt binnenkort gedaan	Nee, kom hiervoor niet in aanmerking	Nee, niet nodig	Totaal
Borgstellingskrediet voor MKB (BMKB-C)	6%	20%	75%	100%
Borgstellingskrediet voor de Landbouw (BL-C)	9%	16%	75%	100%
Staatsgarantie op middelgrote leningen (GO-regeling)	6%	18%	76%	100%
Overbruggingsregeling (TOZO) Kleine ondernemingen kunnen lening van ruim €10.000 aanvragen	2%	22%	76%	100%
Totaal gemiddeld	6%	19%	75%	100%

- Drie kwart van de respondenten geeft aan dat het niet nodig is (geweest) om noodkredietmaatregelen aan te vragen vanwege liquiditeitsproblemen.
- 6% geeft aan wel regelingen te hebben aangevraagd of is van plan dit te doen. Dit betreft relatief vaak de BL-C en in mindere mate de TOZO.
- Een vijfde van de respondenten komt niet in aanmerking voor de regelingen.

16 Ondervindt uw bedrijf problemen bij het aanvragen van extra krediet?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Nee	508	89%
Ja	64	11%
Totaal	572	100%

Nota bene: In de enquête is verzuimd de optie 'niet van toepassing' op te nemen. Hierdoor kan het aantal respondenten dat 'nee' heeft ingevuld een te grote rol spelen bij de onderstaande analyse. Het heeft overigens geen invloed op percentages in de kolom 'Ja'.

Uitgesplitst naar sector

	Aantal respondenten	Nee	Ja
Veredeling sierteelt	28	89%	11%
Veredeling groente en fruit	7	71%	29%
Vermeerdering en opkweek	23	83%	17%
Boomkwekerij	27	85%	15%
Bollenkwekerij	42	86%	14%
Sierteelt productiebedrijf onder glas	263	85%	15%
Glasgroenten productiebedrijf	77	97%	3%
Vollegrondsgroenten productiebedrijf	9	78%	22%
Fruit productiebedrijf	8	100%	0%
Handelsbedrijf sierteelt	57	84%	16%
Handelsbedrijf groenten en fruit	49	94%	6%
(Technische) toelevering tuinbouw	35	94%	6%
Overig	52	88%	12%
Totaal gemiddeld		88%	12%

- In de sector 'Veredeling groente en fruit' en 'Vollegrondsgroenten productiebedrijf' ondervindt respectievelijk 29% en 22% problemen bij het aanvragen van extra krediet. Dit is relatief veel t.o.v. het gemiddelde. Bij 'Verdeling van groente en fruit' gaat het om een acuut probleem. Bij 'Vollegrondsgroenten productiebedrijf' wordt vooral in het 4^e kwartaal van 2020 een probleem verwacht. Zie hoofdstuk 9.
- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komt naar voren dat de problemen als volgt zijn:
 - 18 x Bank doet moeilijk
 - 17 x Aanvraag kost veel geld/tijd
 - 11 x Bedrijf heeft geen goede cijfers
 - 6 x Twijfels of het wel goed komt
 - 2 x Rente relatief te hoog

17 Maakt uw bedrijf gebruik van andere regelingen dan de hiervoor genoemde regelingen, bijvoorbeeld uitstel van betaling BTW?

	Aantal respondenten	% van totaal aantal respondenten
Nee	404	71%
Ja	168	29%
Totaal	572	100%

- In hoofdstuk 9 komt naar voren dat aan het einde van 2020 33% naar verwachting liquiditeitsproblemen zal hebben. Uit het bovenstaande overzicht komt naar voren dat 29% zich inspant om (tijdelijk) over meer liquide middelen te kunnen beschikken.
- Uit de facultatieve toelichting op de antwoorden komt naar voren dat van de volgende andere regelingen gebruik is gemaakt:
 - 46 x Uitstel van betaling BTW
 - 38 x Uitstel van betaling van Loonheffing
 - 32 x Uitstel aflossingen op leningen
 - 29 x Uitstel van betaling van (andere) belastingen
 - 10 x Uitstel van betaling van Vennootschapsbelasting
 - 9 x Uitstel betaling energie/energiebelasting
 - 3 x Uitstel van betaling van inkomstenbelasting
 - 2 x Uitstel van betaling van gemeentelijke heffingen

18 Kunt u de drie belangrijkste maatregelen aanvinken die uw bedrijf heeft getroffen of binnenkort zal treffen?

Kunt u de drie belangrijkste maatregelen aanvinken die uw bedrijf heeft getroffen of binnenkort zal treffen?	Aantal keer genoemd	% van totaal aantal respondenten	% van totaal aantal keer genoemd
Investeringen om coronabesmetting binnen het bedrijf te voorkomen of te beperken	180	31%	15%
Afslanken van het bedrijf, productiebeperking, sluiten van één of meerdere vestigingen, herinrichting van processen	87	15%	7%
Investeringen vertragen of versnellen	225	39%	18%
Nieuwe afzetmarkten vinden	121	21%	10%
Nieuwe of andere producten/diensten	77	13%	6%
Rijksmaatregelen (NOW, TOGS, Steunmaatregelen)	210	37%	17%
Kredietregelingen (Borgstellingskrediet MKB-C, BL-C, GO-regeling, TOZO)	60	10%	5%
Andere regelingen dan de rijks- en kredietmaatregelen	34	6%	3%
Samenwerken of fuseren met ander bedrijf	50	9%	4%
Andere eerder door u genoemde maatregelen (zie eerdere vraag over maatregelen ter verbetering van de bedrijfseconomische situatie)	56	10%	5%
Geen	128	22%	10%
Totaal aantal keer genoemd	1228		100%
Totaal aantal respondenten	572	215%	

Nota bene: Het percentage bij 'Totaal aantal respondenten' is hoger dan 100%, omdat respondenten meerdere maatregelen hebben ingevuld.

- De drie meest genoemde maatregelen betreffen het versnellen of vertragen van investeringen, het gebruik maken van de Rijksmaatregelen en het doen van investeringen om coronabesmetting binnen het bedrijf te voorkomen of te beperken.
- Respondenten hebben de enquête niet altijd nauwgezet ingevuld. Dit blijkt uit de aantallen die in deze tabel zijn opgenomen. Zo is bij 'Nieuwe afzetmarkten vinden' een aantal van 120 genoemd, terwijl eerder een aantal van 83 is genoemd. Dit aantal van 83 is daarmee het maximum dat bovenstaand ingevuld had kunnen worden. Ook bij 'Samenwerken of fuseren met een ander bedrijf' en 'Andere eerder door u genoemde maatregelen' doen zich een vergelijkbare situatie voor. Zie de tabel in hoofdstuk 10.

19 Open vraag: Welke kansen ziet u voor uw bedrijf in relatie tot de Coronacrisis?

Ca. 60% van de respondenten heeft deze vraag niet ingevuld of ziet geen kansen. De kansen die door de resterende ca. 40% zijn ingevuld, zijn in de onderstaande tabel opgenomen. Het aantal keer dat een kans is genoemd is opgenomen in kolom '#'.

Hoofdgroep	Detailering en uitleg	#
Vergroting afzet en uitbreiding afzetmarkt	Mensen blijven meer thuis en dit heeft positief effect op afzet tuinproducten en bloemen. Afzet van nieuwe producten en diensten, duidelijker verschil met concurrentie, vervangingsvraag van import bloemen, meer vraag naar voorverpakt eten, nieuwe exportlanden, nieuwe afzetmarkten, meer verkoop aan particulieren. Meer afzet van groenten en fruit door meer bewustzijn gezonde voeding.	53
Innovatie processen en producten	De beste leverancier worden door procesinnovatie en professionalisering, vertical farming, efficiënter werken, nieuwe producten en diensten ontwikkelen en daardoor nieuwe afzetmarkt vinden, duurzamer, minder inleenkrachten/arbeidsbesparing, automatisering en robotisering, kostenbesparingen, andere wijze van productverpakking.	31
Minder concurrenten op de markt	Sanering van de markt door faillissementen.	20
Meer aandacht voor gezonde voeding en duurzaamheid	Trend van gezonde en veilige voeding leidt tot toegenomen vraag naar (biologische) groenten en fruit.	17
Online verkoop en dienstverlening neemt toe	Verkoop en dienstverlening gebeurt meer online.	16
Werken op afstand	Zaken doen op afstand i.p.v. (internationale) reizen, deelname aan beurzen. Efficiënter werken vanuit huis. Meer overlaten aan medewerkers, saamhorigheid.	13
Dwingt om te veranderen	Veranderingen worden versneld, dwingt om kritisch te kijken naar bedrijfsmodel en strategie. Makkelijkere acceptatie van plannen, vergroot creatief denken, meer efficiency.	11
Verschuiving naar meer lokale markt	Local for local en particuliere verkoop, meer Nederlandse handel.	11
Andere relatie met de klant	Betere relatie met de klant, meer begrip en commitment, meer samenwerking met afnemers, customer intimacy en goodwill.	7
Meer beschikbaarheid personeel	Betere onderhandelingspositie op de arbeidsmarkt, binden vast en flexibel personeel, loonkosten stijgen minder hard, personeel makkelijker te vinden.	7
Minder aanbod op de markt	Minder aanbod vanuit het buitenland door dure luchtvracht (met name rozen uit Afrika). Zie ook code "Minder concurrenten op de markt".	6

Hoofdgroep	Detailering en uitleg	#
Betere prijsvorming doorerschikking markt	Door veranderingen in de markt (bv. minder concurrenten) is een betere prijs mogelijk, minder produceren tegen een hogere prijs.	5
Meer waardering voor de sector en de kwaliteit product	Meer waardering voor kwaliteit van producten en daardoor hogere prijs mogelijk, meer waardering bij overheid en consument voor de sector.	4
Wijziging in verkoopwijze (van klok naar...)	Verschuiving van klok naar retail/bemiddeling. Aanbodplafond instellen voor klok.	4
Fusies van bedrijven	Mogelijkheden om bedrijf over te nemen, meer bereidheid en openheid tot overnames en samenwerking.	3
Leerervaring opgedaan	Geleerd door te helpen in de operatie, inzicht gekregen in consumentenverkoop.	3
Grondstoffen voordeliger en sneller leverbaar	Betreft grondstoffen voor de teelt en ook energieprijzen.	2
Meer samenwerking	Niet aangegeven met wie de samenwerking wordt gezien.	2
Bewustwording bij personeel van schaarste	Personeel wordt bewuster dat de gouden eeuw voorbij is en op de kleintjes moet worden gelet.	1
Gelijk speelveld in de markt door zelfde omstandigheden	De omstandigheden gelden voor alle bedrijven, ook in het buitenland.	1
Opslagruimte verhuren	Mogelijkheid om meer opslagruimte te verhuren doordat er meer vraag is naar ruimte.	1
Productie verplaatst op termijn naar buitenland	Buiten Nederland gaan produceren waardoor ook het bedenken van patenten naar het buitenland verschuift	1
Stop groene projecten	Stopzetten groene geldslurende projecten zoals energietransitie	1
Tijd voor onderhoud	Tijd om onderhoud te doen	1
Vermindering milieubelasting	Beperking files e.d.	1
Versterken import positie	Versterken import positie vanuit Azië	1

20 Open vraag: Wat wilt u verder in het kader van dit onderzoek meegeven?

Ca. 80% van de respondenten heeft deze vraag niet ingevuld. De punten die de resterende ca. 20% hebben genoemd, zijn in de onderstaande tabel opgenomen. Het aantal keer dat een kans is genoemd is opgenomen in kolom '#'.
 #

Hoofdgroep	Detailtering en uitleg	#
Tijdelijke regeling: verbetering regeling	Diverse suggesties voor aanpassing van de regelingen: NOW niet verrekenen met noodfonds, regelingen baseren op BTW-aangifte, regelingen voor VOF's en eenmanszaken, groei meenemen, aanpassen grens van 30%, noodfonds voor voedingstuinbouw die levert aan horeca, noodfonds voor stoppers.	33
Rol Overheid	Uiteenlopende meningen over de rol van de overheid. Lof voor de snelheid van handelen en de getroffen maatregelen (NOW en noodfonds), maar ook respondenten die buiten de maatregelen vallen en de maatregelen overdreven vinden.	22
Tijdelijke ondersteuning: niet voor in aanmerking	Respondenten komen niet in aanmerking voor de steunmaatregelen door bijvoorbeeld 30% grens. Gevoel dat bedrijven die proactief handelen minder worden gecompenseerd dan bedrijven die dit niet doen.	20
Omzetvermindering	Respondenten ervaren omzetvermindering die niet voldoende wordt gecompenseerd door de steunmaatregelen die worden gegeven.	19
Negatief effect op bedrijfsvoering	Respondenten ondervinden grote financiële gevolgen: omzetverlies, onverkoopbaarheid producten, kleine winstmarges, facturen worden niet betaald, uitstel van investeringen van afnemers, opvangen van meerdere tegenslagen is moeilijk, steunmaatregelen zijn onvoldoende.	17
Invloed van seizoenen	Jammer dat geen rekening wordt gehouden met invloed seizoenen. Gemiste omzet in periode waarin normaal een piek is. Geïnvesteed voor feestdagen (Pasen, Moederdag) die niet worden terugverdiend. Geen leveranties gedurende het jaar. Piek in januari, maar door crisis annuleringen. Piek in augustus, onzekerheid over afzet. Invloed regentekort.	11
Rol Brancheorganisaties	Overwegend positieve meningen over de inzet van brancheorganisaties. Ook is er kritiek op LTO (enkele keren).	11
Het gaat goed	Geen gevolgen van de Coronacrisis ondervonden. Respondent zit in sector die nog goed draait (groente, perkplanten). Tevreden met handelen veiling.	10
Kans voor innovatie	Innovatie-instrumentarium van de overheid is nodig om te blijven innoveren. Er moet worden nagedacht over: toekomst megabedrijven, veilingsysteem, mono cultuur, wat belangrijk is (luxe producten belangrijk?), duurzaamheid hele keten, promotie van de sector, aanleggen van financiële buffers voor crises. Innovatieve producenten verliezen door teruggang investeringen.	9

Hoofdgroep	Detailtering en uitleg	#
Rol Veiling	Lof voor het handelen van de veiling (Royal Flora Holland). Wel kritiek op de aanvoerrestricties.	8
Tijdelijke ondersteuning: investeringen	Bedrijven die eerder hebben geïnvesteerd vallen buiten de regelingen.	6
Rol banken	Banken denken onvoldoende mee, hanteren hoge rentes.	5
Tijdelijke ondersteuning: grote bedrijven	Gevoel dat grotere bedrijven meer profiteren dan kleinere van de steunmaatregelen.	5
Tijdelijke ondersteuning: personeel	Geen compensatie voor loonkosten uitzendkrachten. Tussentijdse verandering van NOW regeling ten aanzien van loonkosten.	5
Tijdelijke ondersteuning: misbruik	De 30% drempel voor het noodfonds leidt tot misbruik.	4
Tijdelijke ondersteuning: belastingvoordeel	Voorstel om bedrijven die geen steun willen ontvangen, belastingvoordeel te geven.	1